

Na každém člověku záleží

(Demokratický manifest)

Tento manifest se obrací na všechny lidi, kteří jsou oddáni hodnotám svobody a demokracie, jsou znepokojeni šířením autoritářských a neototalitních ideologií. Obrací se na každého, kdo nechce nečinně přihlížet tomu, jak z protidemokratických ideologií vyrůstají strany a hnutí zneužívající veřejné frustrace, strachu a nedůvěry k podněcování nenávisti a k získávání politické podpory pro to, aby se noví autoritáři dostali do mocenských pozic.

Víme, že prostředí pro ně příznivé u nás i v zahraničí vytvářeli po léta demokratičtí politici, kteří neměli odvahu uskutečnit nezbytné reformy, jimiž by omezili byrokracii a korupci a vypořádali se s důsledky hospodářské krize. Jsou to politici neschopní vystoupit a zakročit včas proti šíření radikálních směrů podryvujících demokracii, neschopní čelit reálným nebezpečím, která oprávněně znepokojují veřejnost.

Víme, že k tomu přispěla i politika dobrých úmyslů se špatnými následky. Ta se namísto účinného řešení skutečných společenských problémů vybíjela v prosazování módních ideologických fikcí.

Víme také, že hněvivou reakci veřejnosti podněcovala manipulovaná a předpojatá veřejná debata vedená takovým politicky korektním jazykem, který znemožňoval nezúčastněným lidem vyjádřit oprávněné obavy a ostrakizoval každého, kdo se mu nepodřizoval. Není divu, že si tito zmatení, ostrakizovaní a bezbranní lidé hledali zastání jinde. Našli ho však bohužel u těch, kteří zleva či zprava útočili na hodnoty svobody a demokracie.

Osvědčenou strategií vůdců, prosazujících radikální ideologie je využívat myšlenkovou dezorientaci širokých vrstev obyvatelstva, posilovat jejich nejistotu, obavy a strach, aby probudil hněv a nenávist vůči domnělým viníkům: buržoazii, Židům, nevěřícím, iluminátům či někomu jinému. Potom tito vůdci vykořeněným jednotlivcům postaví před oči utopickou vizi ideálně sjednocené společnosti, vybavené neomezenou mocí ovládnout svět a schopností vyřešit všechny jeho problémy. Nabídnou svým příznivcům možnost stát se členy historického předvoje tohoto utopického ideálu a zárodku této budoucí moci. Pak už po ulicích pochodují zfanatizované smečky toužící po krvi nepřátel, kterým kladou za vinu bídný stav současnosti a zastrášují každého, kdo se k nim nepřidá. Tak tomu bylo v případě

komunismu, fašismu, nacionálního socialismu, dnes to napodobuje islamismus a zbytkové radikální ideologie jako je neonacismus či radikální formy komunismu nebo anarchismu.

Jestliže se i dnes objevují tito krvelační duchové minulosti, nesmíme zůstat pasivní a čekat, až využijí nějaké další krize a dostanou se k moci. Nesmíme se jimi nechat zastrašit k mlčení jako naši předkové, kteří svou lhostejností, nečinností a strachem dopustili, že na celá desetiletí ovládly Evropu totalitní režimy! Proto je třeba se veřejně důsledně a s rozhodností postavit proti novým totalitním či autoritářským ideologiím i proti hnutím a stranám, které si je osvojily či osvojují.

Nejsme bezmocní. Prvním krokem, který musíme učinit, a tímto činíme, je připomenout a uvědomit si hodnoty, z nichž vyrůstá svoboda a demokracie. Jsou to hodnoty, pro které umírali a trpěli naši předkové. (Někteří z nás se o ně zasazovali v dobách nesvobody a jsme odhodláni se za ně postavit i dnes.) To je posláním tohoto manifestu. Druhým krokem však musí být to, že se na obhajobu těchto hodnot spojíme s dalšími lidmi a vytvoříme sílu schopnou vyhnat strašidla, která stále ještě obcházejí světem: strašidla komunismu, fašismu, nacismu, islamismu... A konečně třetím krokem bude náprava politiky tak, aby se vymanila z jednostranné závislosti na mocenských a ekonomických vazbách a vrátila se k idejím a hodnotám.

Navazujeme na evropské kulturně historické dědictví, vyrůstající zejména z myšlenkových tradic starověkého Řecka, Říma, židovsko-křesťanské duchovní tradice. Opíráme se o osobité rozvinutí tohoto dědictví v českém národním životě. Přijímáme myšlenkový a politický odkaz Tomáše Garrigue Masaryka¹ a Václava Havla². Hlásíme se k mravním hodnotám svobodného života ve svobodné a demokratické společnosti, které mají tvořit základ politického jednání. Jsme odhodláni se o tyto hodnoty zasazovat.

¹ „Evropa nemůže existovat ... ve dvou navzájem si odporujících skupinách národů. Čeho potřebujeme, je federální systém Evropy. Mám za to, že jediná trvalá báze pro evropský mír je francouzsko-německá kooperace za podpory Velké Británie a Itálie ...“. T. G. Masaryk v: Cesta demokracie, Praha 1932, s. 263

² „... je to respekt k jedinečné lidské bytosti, k jejím svobodám, právům i k její důstojnosti, princip solidarity, rovnost před zákonem a právní stát, ochrana všech typů menšin, demokratické instituce, oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní, pluralitní politický systém, úcta k soukromému vlastnictví i podnikání a tržní ekonomika, rozvoj občanské společnosti“. Projev prezidenta republiky Václava Havla před poslanci Evropského parlamentu, Štrasburk, 16. února 2000.

I.

Hodnoty svobodného života ve svobodné společnosti

1. ČLOVĚK

Na každém člověku záleží.

Každého člověka máme přijímat jako by byl druhým já. Člověk není pouhým exemplářem biologického druhu, rasy, etnika či třídy, ale jedinečnou bytostí. Proto je třeba přijímat jej v jeho jedinečné osobnosti. Jako já, vy i on má svůj příběh, vzpomínky, pohled na svět, rány, vůli, sny, naděje. Svou jedinečnost člověk ovšem může uskutečnit pouze tehdy, je-li tak přijímán druhými lidmi, a pokud sám takto otevřeně přistupuje k druhým. Právě takové pojetí člověka je jedním z hlavních pilířů a dědictví židovsko-křesťanské tradice.

Jedinečnost člověka je dána také jeho tělesností, místem v přírodním i společenském prostoru, které určuje soubor jeho životních možností. A ty může rozpoznat a uskutečnit jenom on sám. Být a být sám sebou, uskutečňovat svou jedinečnou podobu lidství je základním úkolem a zároveň nárokem každého člověka. Druzí jsou povinni tento nárok uzнат, protože i oni sami od ostatních takové uznání předpokládají a očekávají.

2. PŮVODNÍ LIDSKÁ PRÁVA

Každému člověku jsme povinni přiznat právo na život, právo svobodně rozhodovat o sobě samém a právo vlastnit to, co získal v souladu se zákonem.

Práva člověka na život, svobodu a vlastnictví není třeba odvozovat z nějaké abstraktní "přirozenosti". Jsou dána přímo tím, že *je* člověkem a zároveň tím, že jsou druzí *povinni* uzнат jej v jeho *bytí* člověkem a v tom, co k tomuto *bytí* náleží. Výrazem „právo“ zde míníme nárok, který jsou druzí povinni uzнат. A právě lidské *bytí* má povahu takového nároku. Zatímco kámen *je*, když se nachází v určitý čas na určitém místě, člověk své *bytí* musí s větším či menším uvědoměním vykonávat a usilovat o to, aby *byl*. Každý z nás tak žije

s nárokem na *bytí*, na život a očekává, že ve svém nároku bude uznán druhými. Proto je také sám povinován uznat takto druhé.

Původní práva nejsou tedy výsledkem smlouvy. Smlouva může být uzavírána pouze s partnery, u nichž se předpokládá, že mohou své závazky jako svobodné bytosti splnit. Přijetí a uznání druhých jako svobodných osob vybavených určitými právy je původnější než smlouvy. Proto i tato práva jsou založena v lidské vzájemnosti a jsou proto původnější než stát. Pravdě jsou blíže ti, kteří je pokládají za samozřejmá.

Ten, kdo uzná, že druhý *je* člověkem, uznává tedy zároveň jeho právo *být* a jednat podle sebe, být osobou, jakož i vlastnit prostředky, které k tomu shledává jako potřebné, tedy pokud je získal vlastní činností, od druhého či jiným oprávněným způsobem. Tyto uznané nároky nazýváme původní lidská práva: právo na život, právo na svobodu a právo vlastnit. Tato práva nevyžadují žádné další zdůvodnění, platí vždy a pro každého. Všechna ostatní práva, tedy práva z nich vyplývající a práva stanovená politickým společenstvím jejich platnost předpokládají. Zdůvodňovat je naopak třeba jejich porušení. Platí tedy i když chybí autorita státu, která by respekt k těmto právům vynucovala, že nikdo není oprávněn sahat druhému člověku na život, okrádat jej či zotročovat. Každý je oprávněn takovému jednání zabránit, což platí, i v případě, že autorita státu odmítá tato práva respektovat. Každý je oprávněn tato práva na státu vynucovat.

3. DŮSTOJNOST ČLOVĚKA – SVOBODA

Důstojnost člověka spočívá ve svobodě. To je schopnost jednat nezávisle na vnějším nátlaku a nezávisle i na vlastních pohnutkách. Právě proto také svoboda zahrnuje odpovědnost. Svoboda je spojena s odpovědností za vlastní život, ale i s odpovědností za druhé. Člověk také odpovídá za přírodní a kulturní prostředí, v němž žije.

Svobodně jedná takový člověk, který se nenechá vláčet svými žádostmi a sklony, ale který je schopen konat to, co poznal jako správné. Svobodnou vůli prokazuje nikoli ten, kdo dělá to, co se mu právě chce, ale ten, kdo dělá to, co je správné, i když se mu to právě dělat nechce.

Za rozpoznání toho, co je správné, i za svoji volbu je každý člověk osobně odpovědný. Tato odpovědnost zahrnuje povinnost snažit se nežít na cizí úkor. Základní odpovědnou volbou je přijmout své *bytí* člověkem, a proto uskutečňovat lidskost jak ve svém životě, tak ve vztahu

k druhým. Protože druzí lidé vytvořili pro mě takové podmínky, abych se mohl stát sám sebou, mám i já vytvářet podobné podmínky pro druhé lidi. Především pro ty, kteří bez pomoci nemohou být, protože jsou v nouzi.

Sociální odpovědnost se týká jednotlivců, ale i společenství: rodiny, obce, regionu, státu.

Odpovědnost za přírodní a kulturní prostředí znamená usilovat o to, abychom tato prostředí předali potomkům v lepším stavu, než v jakém jsme je převzali.

4. PŘÁTELSTVÍ – SVOBODNÁ VZÁJEMNOST

Svobodný člověk – schopný odpovědného jednání – se může rozvinout pouze ve svobodném prostředí. Základem takového prostředí jsou přátelské vztahy mezi lidmi. Největší svobodu si navzájem poskytují lidé, kteří se milují.

Svoboda není jednou z biologických vlastností člověka. Svobodným se člověk stává teprve tehdy, dokáže-li se od biologických nutností odpoutat, dokáže-li jednat i proti svým přirozeným sklonům. To se však musí naučit s pomocí lidí, kterým na něm záleží a kteří mu pomohou pochopit smysl a důvody takového jednání.

V přátelství si lidé navzájem přejí dobro. Pomáhají si je uskutečňovat. Navzájem si poskytují příležitost, aby se mohli svobodně projevit jako oni sami. To, kým opravdu jsme my sami, se totiž plně rozvine teprve v nejvyšší formě přátelství – ve vzájemné lásce.

5. RODINA

Příznivým prostředím pro rozvoj autonomní osobnosti, schopné svobodného jednání, je rodina. Ta představuje prvotní společenství vzájemné lásky.

Osobnost člověka se formuje dílem jeho aktivity, ale rozhodujícím způsobem závisí na tom, s jakou vstřícností se setkává ve svém nejbližším lidském okolí. Je-li naplněno vzájemnou láskou a dokáže-li dítěti nabídnout základní vzory chování pro zvládnutí situací, s nimiž bude v budoucnu konfrontováno, umožní mu dospět ke zralosti. Ženské i mužské vzory a příklady jejich vzájemných vztahů poskytují dítěti důležitá vodítka pro jeho budoucí jednání v přátelských situacích i při zvládnání konfliktů. I když některé z těchto funkcí může

poskytnout jiný typ společenství, rodina zůstává pro zdravý rozvoj osobnosti typem základním. Smyslem výchovy v rodině a později i v širším společenství, zůstává úkol zformovat osobnost dítěte tak, aby bylo schopné samostatného a svobodného jednání.

Důvod rodinného soužití se však nevyčerpává výchovou, ale poskytuje trvalé zázemí aktivního života i jistotu pro dobu slabosti a bezmoci.

6. SVOBODNÁ SPOLEČNOST

Svobodnou společnost tvoří pravidla, která nepotlačují individuální iniciativu, ale umožňují svobodné jednání i ve vzájemných vztazích. Jsou to pravidla svobodně přijímaná svobodnými a sobě rovnými občany. Jsou-li závazná, nazýváme je zákony; jednání o nich nazýváme politikou. Občanská svoboda se ovšem projevuje v životě velmi rozmanitými způsoby. Politika je jenom jedním z nich. Prostor pro tyto projevy tvoří mezi rodinou a státem občanská společnost. Ta je založená na vzájemném respektu občanů a jejich schopnosti sdružovat se k rozmanitým cílům. V občanské společnosti, zahrnující církve, zájmové a nevládní organizace, se utvářejí před-politické předpoklady úspěšného fungování demokratického právního státu. Národ, který dozrál na politickou úroveň, integruje a uchovává občanskou společnost v její rozmanitosti.

Totalitární a autoritářské společnosti se snaží lidský život redukovat na jedinou dimenzi určenou vládnoucí ideologií. Ve svobodné společnosti se projevuje v nejrozmanitějších podobách. Občanská svoboda sdružovat se pak těmto projevům umožňuje navíc získat organizovanou a institucionální formu, díky níž trvají, kultivují a rozvíjejí se.

Církve a náboženské společnosti plní v občanské společnosti nezastupitelnou roli svým vztahem k duchovním základům života. Z nich vyrůstají mravní hodnoty. Díky církvím a náboženským společnostem se uchovávají kulturní tradice národa.

Zájmové společnosti nabízejí využití volného času k realizaci vlastních zájmů, které však často prospívají celku. Slouží také k rozmanitým kulturním, vzdělávacím, sportovním a dalším aktivitám nezávislým na státu.

Neziskové dobrovolnické organizace shromažďují z vůle jednotlivců nejvzácnější společenskou energii pomáhat druhým a dokáží často řešit různé společenské problémy účinněji než státní orgány.

Nevládní organizace reprezentují různé názorové proudy ve společnosti. Tvoří tak předpolí politického života, zejména pokud jsou půdou svobodné diskuse, zdrojem nových idejí pro demokratickou politiku. Vznikají nezávisle na mocenských politických zájmech. Občanská společnost je nezbytnou součástí funkční demokracie. Autoritářským a totalitním režimům brání v prosazování moci, a proto se jí tyto režimy snaží buď postátnit, nebo atomizovat.

Rozvinutá občanská společnost patří k pilířům samostatné a autonomní národní existence. Pouze národ, který se vymanil z kmenové mentality, v níž se přírodní identita utužovala pouze negativním vymezením vůči druhým, a dospěl k identitě vědomé, může být sebevědomým politickým národem. Jeho pozitivní identita se tvoří pomocí vzdělanosti a kultury vztahem ke sdíleným hodnotám. Politický národ je proto společenstvím hodnot. Otevírá se všem, kteří si tyto hodnoty osvojí: etnická, kulturní, náboženská a názorová rozmanitost je obohacením národní existence, pokud jednotlivé složky sdílejí společnou kulturu, opírající se zejména o hodnoty svobody a demokracie.

7. POLITICKÁ SPOLEČNOST – STÁT

Posláním státu je zajištění vnější a vnitřní bezpečnosti občanů, potlačování konfliktů a udržování spravedlivého řádu. Liberálně-demokratický stát slouží navíc k uchování individuální, společenské i politické svobody. Politická svoboda společnosti se uskutečňuje v demokratickém rozhodování, které respektuje ústavní omezení své moci. Toto omezení se uskutečňuje především respektováním lidských a občanských práv a dělbou moci: na vládní, zákonodárná a soudní. Mezi nimi panuje systém vzájemné kontroly a rovnováhy.

Politikou míníme nenásilné jednání mezi svobodnými a sobě rovnými lidmi různých názorů, zájmů a ambicí. Politická jednání směřují ke shodě na rozhodnutí, které je pro všechny závazné a vynutitelné silou. Politické jednání v demokratické společnosti probíhá nejenom ve vládě či parlamentu, ale zakládá se na široké diskusi, otevřené pro všechny občany. V liberální demokracii se tak občané podílejí na tvorbě moci, a to bez nebezpečí, že by je tato moc obratem zbavila možnosti se na ní podílet a ovlivňovat ji. Podílení se na moci a její ovlivňování se neděje jenom prostřednictvím pravidelných voleb, ale i široké diskuse a projevu občanské vůle v obdobích mezi volbami. Politické jednání má vyrůstat z mravních hodnot svobodné společnosti.

Veřejnou diskusi podporují svobodná a nezávislá media. Za projev demokratické svobody nelze považovat rušení demokratických a právních náležitostí svobodné společnosti; a to ani v případě, že by se těšilo většinové podpoře.

Politická svoboda se uskutečňuje jako jednání celku společnosti ve vztahu k jiným společnostem nebo při řešení jiných problémů ve vztahu k okolí či vůči sobě. Politické rozhodování a jednání předpokládá politickou jednotu občanů vykonávající suverénní moc na daném území a dosaženou základní shodu na pravidlech či postupech. Předpokládají ústavu, v jejímž rámci pak probíhá politický život. Demokratický právní stát se nazývá liberální demokracií, protože zákon chrání svobody občanů a omezuje politickou moc. Liberální demokracie je jediným známým systémem, který hájí hodnoty svobody jednotlivce i občanské společnosti a zároveň uskutečňuje většinové rozhodování.

Kromě podstatných funkcí státu – vnější a vnitřní bezpečnost, spravedlivý právní řád, vzdělávání k demokratickému občanství může plnit také veřejnou službu ve zdravotnictví, školství, sociální sféře, v kultuře a v dalších oblastech. Zvláště důležitou úlohou státu je pomoc slabým a bezmocným lidem a lidem ohroženým bídou. Tyto funkce jsou oprávněné zejména v situaci, kdy je nemožno s dostatečnou efektivitou plnit sami jednotlivci nebo organizace občanské společnosti.

Trvání liberální demokracie závisí na vědomí hodnot, které chrání, zájmu dostatečného počtu občanů na veřejných záležitostech, jejich ochotě se angažovat v politických diskusích, organizovat se v politických stranách a hnutích a zastávat veřejné funkce. Liberální demokracie je nemyslitelná bez svobodné soutěže politických stran a bez férových podmínek jejich prezentace v médiích. Politické strany mohou dlouhodobě plnit svoji roli, pouze pokud nepředstavují jenom prostředek k prosazování ekonomických zájmů či mocenských ambicí, ale jsou ideově a hodnotově zakotveny v některém z významných myšlenkových směrů současnosti.

Ohrožením politického života v demokracii je občanská lhostejnost a nevěcnost, spočívající v neschopnosti odlišit odborné hledisko od politického, neschopnost identifikovat politické problémy, pochopit jejich podstatu, utvořit si názor a vyjádřit se k věci.

8. BEZPEČNOST A SPRAVEDLNOST

Svobodná společnost může existovat, pouze pokud se opírá o stabilní a efektivní státní instituce zaručující všem bezpečný život ve svobodě, ochranu vlastnických práv a možnost dosáhnout a prosadit ve sporech spravedlivý rozsudek. Armáda, policie, soudy však mohou svou úlohu splnit, jen když se ve společnosti projevuje politická vůle ke spravedlnosti a odhodlání občanů bránit tuto společnost i za cenu nejvyšších obětí.

Instituce demokratického právního státu jako jsou nezávislé soudy, policie, státní zastupitelství představují hodnotu, bez níž právní stát nemůže plnit své funkce. Tyto instituce jsou zřízeny zákonem, který určuje jejich pravomoci. Činnost těchto institucí musí probíhat pouze podle zákona, nezávisle na politických vlivech shora a na nátlaku zdola. Jejich budování, podpora, ochrana před rozvratem a korupcí je základní úlohou státu i občanské odpovědnosti.

Zajišťovat bezpečnost a spravedlnost náleží k základnímu poslání státních institucí. Ovšem dlouhodobě se tyto hodnoty prosadí, pouze pokud se i občané soustavně starají a zasazují o jejich uskutečnění. Mravní základ státu tvoří uvědomělá vůle občanů, jejich ochota obětovat na obranu demokratických hodnot a institucí vlastní pohodlí a v krajním případě i vlastní život.

Spravedlivému rozdělování břemen a benefitů ve státě by mělo odpovídat spravedlivé plnění občanských povinností. Je-li někdy spravedlnost i ve svobodné a odpovědné společnosti příliš tvrdá, měl by ji korigovat soucit a milosrdenství vlastní každému svobodnému člověku.

9. DEMOKRATICKÁ VZDĚLANOST

Základem vzdělanosti je hledání a poznávání hodnot, pro které stojí za to žít i trpět. Vzdělávání má vychovávat k lidství, které hledá své uskutečnění ve svobodném životě. Jeho nezbytnou součástí je vzdělávání k demokratickému občanství.

Moderní společnost, v níž náboženství ztratilo funkci duchovního základu a hraje již jen okrajovou roli, je postižena ztrátou jasného vědomí životního smyslu. Základem vzdělanosti je schopnost vydržet napětí nejistoty, spojené s hledáním nových duchovních základů v poznávání hodnot, které se stále znovu musí osvědčovat v kritické reflexi a věrnosti poznané pravdě. Metodou tohoto poznávání je živý dialog, do něhož vstupují podněty tradičních náboženství, filosofické myšlenky i poznatky moderních věd. Hledání, myšlení

a dialog lze považovat za nejvlastnější projev lidské svobody. Plně se rozvinout mohou jen ve svobodném prostředí. Teprve tehdy nesou plody pro život jednotlivců i společnosti. Ke zdůvodnění smyslu humanitních a přírodních věd postačí pouhý fakt, že přinášejí nové poznání. Svůj životní smysl a účel ovšem získávají ze vztahu k životním hodnotám; technologie a technika jsou tomuto účelu podřízeny.

Vzdělání je tedy prvotně vzděláním v těchto životních hodnotách a teprve druhotně osvojováním prostředků k jejich naplňování. Výchova a vzdělání k demokracii patří k základním funkcím demokratického státu, protože jenom občané oddaní svobodě a demokracii mohou tento stát dlouhodobě ubránit, udržet a přivést k rozkvětu. Cílem této výchovy je osvojit si hodnoty svobodného života a principy demokracie. Účel tohoto vzdělání spočívá v získání schopnosti obhájit demokratické hodnoty rozumovými argumenty. Osvojení hodnot svobody a demokracie má být podmínkou udělení občanství imigrantům.

Rozhodování státních institucí se musí opírat o vědecké poznání nikoli proto, že je neomylné, ale proto, že je veřejně ověřitelné.

10. TVOŘIVOST A PODNIKAVOST

Zdrojem blahobytu, kultury i radosti ze života je lidská tvořivost a podnikavost. Aby se tyto schopnosti mohly projevit a přinést plody, musí se pro ně ve společnosti vytvořit příznivé podmínky. K tomu přispívá zejména zájem o kulturu podněcující tvořivost, vzdělání motivující k podnikavosti a svobodný trh.

Svobodná činnost člověka se, kromě poznání a jednání ve společnosti či v politice, projevuje jako umělecká tvořivost a podnikavost. Společným rysem svobodné činnosti je, že přináší nové myšlenky, nové vztahy a situace, nová múzická a výtvarná díla, nové výrobky a služby. Ty nejenže uspokojují naše potřeby, ale poskytují nové nečekané bohaté možnosti naší další činnosti a šťastnému životu.

Práce slouží k udržování života. Hospodářský blahobyt je však zejména dílem tvořivosti a podnikavosti ve svobodném prostředí trhu. Trh je prostředím, kde mohou lidé svobodně projevit své preference pro zboží a služby, které jsou svobodně nabízeny a svobodně uzavírat smlouvy o koupi a prodeji či o vzájemné spolupráci. Takový trh nejvíce přispívá k uspokojování potřeb jednotlivých aktérů a motivuje výrobu nových produktů a služeb. Zisk

na trhu nemusí být jen výrazem sobectví, ale i odměnou za to, že výrobce či prodejce správně porozuměl potřebám druhých. I zisk může být využit k velmi nesobeckým účelům, k pomoci slabým mimo trh anebo k užitečné investici na trhu.

Stát má zajistit potřebné právní a ekonomické podmínky pro fungování tržních vztahů bez administrativních či jiných zásahů, které je pokřivují. Tržní vztahy a hospodářská činnost však v životě svobodného člověka tvoří jen část, nezbytnou k jeho hmotnému zajištění nebo k tomu, aby mohl projevit svou tvořivost i v jiných oblastech.

II.

Liberální demokracie, demokratická Evropská unie a jeden svět – politické prostředky k uchování hodnot svobodného života

Považujeme za důležité tyto hodnoty svobodné společnosti znovu právě dnes připomínat a vystupovat na jejich obranu. Činíme tak, protože máme zkušenost, příběhy a svědectví o jejich popírání v totalitní společnosti a protože se znepokojením sledujeme nárůst autoritářských hnutí. Ta útočí na tyto hodnoty i na demokratické instituce určené k jejich ochraně. Namísto toho, aby se napravilo špatné fungování demokratických institucí a odstraňovala se korupce, kterou jsou někdy postiženy, volá se po jejich zrušení a nahrazení vládou silné ruky. Stavěli bychom se proti autoritářským a totalitním formám vlády i v případě, že by přinášely hospodářský rozvoj větší než liberální demokracie, protože si osobní, občanské a politické svobody a tvořivosti ceníme výše než pouhých materiálních statků. Historická zkušenost ukazuje, že násilnické formy vlády vedou společnost k úpadku i hospodářské zaostalosti. V soutěži s liberální demokracií neobstál ani fašismus, ani nacionální socialismus ani komunismus. Nebezpečí plynoucí z totalitních systémů musíme důrazně připomínat i proto, že v troskách veřejné diskuse jsou stále silněji slyšitelné hlasy zastánců renovovaných autoritářských a totalitních ideologií. Snaží se znevažovat hodnoty svobodné společnosti a oslabovat legitimitu liberálně demokratických institucí. Podobně je třeba rozhodně vystupovat proti novým autoritářským a totalitním hnutím, které vycházejí buď z čistě náboženského fundamentalismu, nebo z ideologizovaných náboženských učen.

Liberální demokracii v České republice podporujeme i s vědomím jejích nedostatků proto, že představuje jediný systém, jehož cílem je uskutečnit hodnoty svobodné společnosti. Odmítáme snahy nahradit liberální demokracii domněle dokonalejším systémem, jakým má být například „řízená demokracie“ či „přímá demokracie“, ale usilujeme o postupné odstraňování jejích nedostatků.

Ochrana hodnot svobodné společnosti má být také úkolem Evropské unie, kterou nazýval Václav Havel „vlastí naší vlasti“. Aby tento cíl naplnila, je nutná její transformace, která povede k odstranění „demokratického deficitu“. Evropská unie se musí stát politicky akceschopným celkem, jehož rozhodování se bude opírat o demokratické postupy. Takový celek bude uchovávat hodnoty svobodné společnosti, zachovávat autonomii i kulturní rozmanitost členských národních států a bude schopen řešit bezpečnostní, ekonomické i další výzvy současného světa.

Za základní východisko zahraniční politiky České republiky i Evropské unie považujeme původní lidská práva. Ta platí pro každého člověka, a jejichž dodržování je proto třeba požadovat od všech států světa. Jednotlivcům i hnutím, která ve svých zemích usilují o dodržování těchto původních lidských práv, je třeba poskytovat všechnu možnou morální, politickou i materiální podporu.

A.

Liberální demokracie

Liberální demokracii tvoří politicko-právní systém, tržní hospodářský systém a systém kulturně-mravní. Tyto tři systémy se vzájemně podmiňují, ale jsou relativně autonomní.

1. Politická rozhodnutí a právní normy podléhají mravním principům z hlediska cílů i prostředků. Posláním politiky není diktovat společnosti morálku, ale uskutečňovat ty základní hodnoty, které jsou nezbytné k uchování svobodné společnosti. Překračování tohoto omezení a snaha nastolovat mravní hodnoty politickou mocí posouvá systém k autoritářství či k totalitě. Podobné omezení platí i vůči hospodářství. To má být regulováno nikoli administrativními zásahy, ale obecnými normami a pouze tehdy, jsou-li nezbytné pro zachování svobodné soutěže. Politické rozhodování při tom bere

v úvahu legitimní mocenské a ekonomické zájmy, aniž jim podléhá. V liberální demokracii podstatou politiky není boj o moc, ani pouhé vyrovnávání ekonomických zájmů, ale, jak bylo řečeno, nenásilné jednání lidí a skupin lidí rozmanitých názorů, ambic a zájmů za účelem dosažení shody na rozhodnutí, které je pak závazné pro všechny a může být vynucováno silou. Demokratická povaha politiky je založena na diskusi, která není mocensky manipulována a do níž může svým názorem přispět každý. Politická reprezentace je ustavována svobodnými volbami. Z nich jsou vyloučeni pouze ti, jejichž cílem je zrušení podstatných náležitostí demokratického právního státu či násilí vůči skupině občanů. Politická moc je podrobena zákonu a vůči jednotlivci omezena respektováním jeho základních práv a svobod. Výkon politické moci se vyváženě rozděluje mezi legislativu, exekutivu a justici, které se vzájemně kontrolují. Politickou reprezentaci ustanovuje demokratická volba. Právní řád v oblasti soukromého práva není nástrojem politické moci; v oblasti práva veřejného se podřizuje především veřejnému zájmu, nikoli zájmu právě vládnoucí reprezentace. Sociální dimenze státu se zaměřuje na pomoc občanům v nouzi, nikoli na vyrovnávání majetkových nerovností.

2. Hospodářský systém, založený na svobodném podnikání a svobodné smlouvě se rovněž podřizuje mravním principům například v tom, že nemá produkovat ani šířit škodlivé výrobky a služby. Trh je prostředím, kde se ve svobodné soutěži a ve svobodné směně stanovují ceny a odhalují aktuální potřeby společnosti. Podnikání je především projevem lidské tvořivosti zaměřené k užitku, zisk představuje jeho měřítko a odměnu. Racionální chování na trhu, úsilí o co nejlepší zboží za co nejmenší cenu, o zisk či o výnosnou investici není v rozporu s mravními principy. Zisk, stejně jako majetek je nemravný, pokud je samoúčelem, pokud slouží špatnému účelu, nebo neslouží vůbec. Právní regulace trhu však neuskutečňuje vcelku tyto mravní hodnoty, ale týká se pouze ochrany podmínek, bez nichž by trh nemohl svobodně a autonomně fungovat. Jako příklady lze zmínit ochranu vlastnických práv, dodržování smluv, sankcionování podvodů, ochranu života a zdraví, ochranu svobodné soutěže.
3. Kultura je projevem lidské svobody dělat a tvořit nové věci. Proto bývala vnímána v souvislosti s tím, co člověka přesahuje a co jej činí člověkem – s oblastí posvátného. Prvek novosti v kultuře předpokládá osvojení toho, čeho už bylo dosaženo, a proto o kultuře mluvíme ve dvojitým smyslu: jako o kulturní tradici a jako o tom, co je vůči ní nové – o živé kulturní tvorbě. Prvotním účelem kultury je čistý projev lidské svobody,

pro utváření člověka jako jednotlivce i společnosti jsou však důležité i projevy druhotné: poznávací, mravní i náboženské. V tomto smyslu je tedy produktem kultury lidské poznání světa i postavení člověka v něm, vzdělanost. Náboženství vyrůstá ze vztahu člověka k nepodmíněnému základu jeho existence, z něhož odvozuje smysl individuálního i společenského života. Náboženská svoboda je výrazem otevřenosti svobodné společnosti i vůči podnětům, které vycházejí ze zdrojů mimo většinové názory. Náboženství i v moderní době nabízí, kromě jiného, také jeden z důležitých způsobů sdílení a odůvodnění mravních hodnot. Prosadit je však v širší společnosti vyžaduje jejich obhajobu ve veřejné diskusi a bez mocenských tlaků. Mravní hodnoty a normy vytvářejí řád ve společnosti; je to řád, který není vynucován mocenskými zásahy, ale je tvořen jednáním, které lidé uskutečňují pouze proto, že jsou přesvědčeni o jeho správnosti. V moderní společnosti jsou mravní hodnoty a jejich zdůvodnění ve veřejné diskusi odpovědností každého jednotlivce. Mravní a politické hodnoty se stávají sdílenými svobodnou společností ve veřejné diskusi, která se otevírá každému názoru a v níž je rozhodujícím činitelem společné hledání pravdivých argumentů. Ve velké společnosti se taková diskuse může uskutečňovat jen prostřednictvím medií, kompetentních a v dostatečné míře nezávislých na mocenských ambicích a na ekonomických zájmech. Kulturně-mravní systém je reprezentován občanskou společností, jejíž činnost zahrnuje navíc i sociální pomoc a humanitární službu. Liberálně-demokratický stát respektuje autonomii občanské společnosti, nesnaží se ji postátnit ani ji nenechává bez podpory. Přenáší na ni ty státní pravomoci, které je občanská společnost schopna vykonávat efektivněji.

B.

Evropská unie

Liberální demokracii, v níž jsou práva menšin, i práva jednotlivců chráněna před útlakem, lze dlouhodobě jen obtížně udržet v malém homogenním národním státě. Pokud takový stát není součástí širšího demokratického celku, hrozí, že dříve či později jej ovládnou autoritativní jednotlivci, využívající emocionální výkyvy většiny.

Národy, které dospěly k politické samostatnosti, ji mohou uskutečnit pouze tím, že se přetvoří v politické národy, složené z politicky zralých jednotlivců, schopných svobodného jednání na základě rovnosti. Politický národ je otevřené společenství uchovávající svou kulturně-historickou identitu, aniž by potlačovalo rozmanitost svých menšin.

Evropské kulturní dědictví, založené na řeckém filosofickém a politickém myšlení (vláda zákona, rovnost před zákonem, politika podřízena mravnosti, demokracie, atd.), na římském státoprávním odkazu (říše míru a práva, veřejná správa a místní samospráva, atd.) a na židovsko-křesťanském náboženském a mravním odkazu (důstojnost každého člověka jakožto božího obrazu, bratrství lidí a jejich rovnost před Bohem, světská povaha politické moci, atd.), tvoří společný obsah života evropských národů. Tento společný obsah se neztratil ani tehdy, když jej formovala svébytným způsobem jednotlivá etnika. Ta v éře nacionalismu potvrzovala svou národní identitu jednostranným zdůrazňováním rozdílů mezi národy. Nevnímala to, co je spojuje. Tento společný obsah existence evropských národů vytváří nosnou půdou politického sjednocení Evropy.

Všude, kde žijí svobodní lidé, budou vždy existovat rozdílné zájmy. Hlavní smysl takového integračního politického útvaru, jako je Evropské unie, spočívá v tom, aby střety těchto zájmů neeskalovaly do válečných konfliktů. Evropská unie je formou mírového soužití národů. Mír není jenom klidem zbraní, ale spravedlivý řád a svornost obyvatel založená na společném sdílení základních hodnot.

Národní a kulturní rozmanitost Evropy tvoří její bohatství. Musíme jej uchovávat a rozvíjet – to je jedním z důležitých cílů politické integrace. Té dosáhneme prostřednictvím důsledného uplatňování principu subsidiarity. Ten spočívá v tom, že na vyšší úroveň politického rozhodování přenáší pouze ty pravomoci, které nemůže efektivně vykonávat úroveň nižší. Národnostně a kulturně historickým podmínkám Evropy proto nejlépe odpovídá decentralizovaný model uspořádání založený na demokratických principech. Aby se tento model uskutečnil je třeba integrační proces současné Evropské unie (EU) dokončit. To je třeba mít na paměti i ve chvílích, kdy jsou na pořadu dne jiné problémy. Cílem je vytvořit:

1. demokratickou EU, aby každému zaručila možnost podílet se na rozhodování o zákonech, které budou pro něho platit;
2. silnou EU, aby dokázala ochránit nás, náš národ i celé své území před jakýmkoli vnějším i vnitřním ohrožením;

3. svobodnou EU, aby každému zaručovala svobodu, která bude omezována jen ohledem na svobodu druhých (k nim patří i ti, kteří přijdou po nás);
4. spravedlivou EU, aby zaručovala každému jeho práva a poskytovala mu patřičné prostředky, aby se jich mohl domoci;
5. prosperující EU, aby vytvořila dostatek hodnot duchovních i materiálních, které každému, kdo se na jejich tvorbě podílí, zaručovala odpovídající míru blahobytu; surovinově i energeticky zabezpečenou;
6. solidární EU, aby slabým a bezmocným lidem poskytovala možnost nežít v bídě, ale způsobem odpovídajícím důstojnosti člověka;
7. čistou EU, aby každému zaručovala čistý vzduch, čistou vodu, čisté prostředí a zdravé potraviny. Jen tak se stane prostředím trvale se zlepšujícího života;
8. rozmanitou EU, politicky i správně decentralizovanou, podporující národní a kulturní identity, umožňující, aby každý zůstal sám sebou, pokud to není na překážku spolupráce s druhými;
9. uchovávací EU, která pečuje o mravní, vzdělanostní, kulturní i přírodní hodnoty zděděné po předcích;
10. inovativní EU otevřenou novému poznávání a tvorbě nových hodnot.

C.

Jeden svět založený na lidských právech

Principem zahraniční politiky České republiky a Evropské unie, nadřazeným hospodářským zájmům, je mírové soužití založené na uznání a dodržování původních lidských práv. Proto je třeba odmítnout jak pacifismus, který vede k toleranci vůči totalitním a autoritářským režimům a ke lhostejnému přihlížení masovým zločinům proti lidskosti, jichž se tyto režimy dopouštějí. Musíme odmítnout i takzvaný politický realismus, který nadřazuje hospodářské zájmy nad lidská práva a cynicky akceptuje neuznávání a porušování těchto práv nedemokratickými režimy jako oprávněný projev suverenity. Mnohokrát se v historii ukázalo,

že režimy, kterým jsou lhostejná původní lidská práva svých občanů, nemají zábrany nerespektovat je ani u občanů cizích, a pokud to shledají jako výhodné, rozpoutají válku.

Státy, které nerespektují základní práva svých občanů, představují ohrožení míru. Etnická, kulturně-historická, náboženská či jiná odlišnost národů světa je přínosem do světového společenství pouze v případě, že neohrožuje život a důstojnost člověka a neznemožňuje mírové soužití s ostatními národy. Cílem této politiky je jeden svět, v němž se každý člověk může domoci svých původních lidských práv. Takovou politiku se snažil provádět Václav Havel a je třeba na ni novým způsobem navazovat i v nových podmínkách.

Verze: 27. 9. 2016

Daniel Kroupa

Děkuji Pavlu Bratinkovi, Filipu Karfíkovi, Mikuláši Kroupovi a dalším přátelům za cenné doplňky, rady a připomínky.